

Szláv szavaink eredetéhez.

Az *Archiv für slavische Philologie* egyik újabb füzetében (15. k. 481. stb.) *Uhlenbeck* leideni nyelvész igen pontosan egybeállította a szláv nyelvek legrégebbi germán elemeit: *Die germanischen Wörter im Altslavischen*. Összeállításából minket leginkább azok a szók érdekelnek, melyek az ószlovénból átjöttek a magyar nyelvbe. Ezeket tehát itt közöljük, már csak azért is, mert a nyelvünkbeli szláv elemek tisztázására még sok a tennivaló, s a magyar-szláv egyezések esetében sokszor kell körülnéznünk, vajjon a magyaron s a szláv nyelveken kívül még hol s minő alakokkal s jelentéssel találjuk meg az illető szókat. De még a mikor kétségtelen is, hogy mink a szláváságból kaptuk a szót, akkor s érdekes a szót a szláváságon túl, lehetőleg eredetéig visszakísérni. Kit nem érdekel, ha látja, hogy a mi *vitéz* szavunk a híres *Vikingek* nevéből származik, *Kinizsi* (Kenézi) neve a német *könig*-gel egyeredetű, *pénz* a *pfennig*-gel stb. ?

Alamizsna. — Ószl. *alamužino* = ófn. **alamuosin*, melynek csak *alamuosan* mellékalakja van meg a nyelvemlékekben.

Baraczk. — Ószl. **bresky*, szerb *breskva*, szlov. *breskev*, lengy. *brzoskiew* stb. Eredetileg szl. **bersky*, ófn. *pfersih*, nőnemű mellékalakja: **pfersuhha*. [A németek e szót az olasz kertészettel s gyümölcsstermeléssel vették át: ol. **persica*, *pesca*, lat. *persicum malum* „perzsa alma”.]

Bárd (inkább a németből; l. Nyr. 24:61.). — Ószl. *brady*; az *y* germán eredetre vall: er. szl. **bordy*, **bordú*, **bordó* alakból, mely a germ. **bardō*, csatabárd, szóra megy vissza.

Barna. — Ószl. **brunū*, szerb *bruny*, barna, ószl. *brunatīnū*, lengy. *brunatny*, sötétbarna, lengy. *brunak*, barna ló stb. — Germ. *brūna*: ófn. *brūn*. [A német szót a román nyelvek is átvették: ol. *bruno*, fr. *brun*.]

Bodon, *bödön*. — Ószl. **būdūnī* = szlov. *bedenj*, kád, kupa,

bdenj, odvas fa méhek számára, kisor. *badanj* stb. Aln. **budinna*, ófn. *butinna* alakból ered.

Borda. — Ószl. *brüdo* domb, az újabb nyelvekben a m. takácsborda. Az oroszban *berdo*, takácsborda, miből összl. **bürdo* tehető fel. Germ. *berd-* (*bred-*)-ből van átvéve: holl. *berd*, ófn. *bret*, angasz. *bred*, deszka.

Buda (*bóde*). — Ószl. *buda* = cseh *bouda*, lengy. szorb, kisor. *buda*, or. *budka*, = kfn. *buode*, fn. *bude* (ang. *booth*, óész. *búth*).

Császár. — Ószl. *cēsari* = gót *kaisar*.

Csima (*czima*, *csuma*, *czumma*). — Ószl. **cima*, szlov. *cima* (a *k*: *c* változás régebbi kölcsönvételre vall) = régi **kima*: óaln. *kimo* [ófn. *chimo*, gót **keima*, újf. *keim*. — Szarvas Nyr. 13: 98 a magyar szót a latin-görög *cyma*-ból származtatja.]

Csőbör. — Ószl. *čibrü* **čibürü* (szlov. *čeber*, szerb *čabar*, bolg. *čübür*, cseh *čber* stb.): ófn. *zwiubar*, *zubar* [zwi-bar: «eigentlich Traggefäss mit zwei Henkeln» Kluge].

Eczet. — Ószl. *ocitü* = gót *akeit* [?].

Esztrág. — Ószl. *strükü*, *stirkü* kelyett, magánhangzóját nem tekintve, a germánból ered: óész. *storkr*, angasz. *store*, ófn. *storah* [és *storc*, Kluge. — Vö. Nyr. 23. k.]

Garád. — Ószl. *gradü*, fal, város, alkalmasint gót *gards*, litv. *gardas* szóból ered.

Garázda. — Ószl. *gorazdū*, egy még ki nem mutatott gót **garazds*, tapasztalt (*ga* + *razda*- nyelv) szóból ered. A jelentésre nézve fontos a cseh *horazditi*, szidni, és a szlávból átvett magy. *garázda*.

Halom. — Ószl. *chlīmū* = germ. *holma*:- óész. *holm*, kis sziget, angasz. *holm*, tenger [vö. Kluge s. v. *Holm*, és Nyr. 5:390.].

Haraszt. — Ószl. *chvrastü* = **chvorstü*, mely az ófn. *horst* 'erdő' régiebb alakjára magy vissza.

Kalapál. — Ószl. *klepati*; kölcsönvétel a germánságból: holl. *klappen*, *kleppen* stb.

Katlan. — Ószl. *katilū* = gót *katilš*.

Kenéz [vö. *Kenézi*, *Kinizsi*]. — Ószl. *künegü*, *künedzi* = germ. *kuninga*:- ószász *cuning*, ófn. *chuning* stb. *künedzi* e. h. **künegji*, **künegji*.

Király. — Ószl. *kraļi*, **korļi*, mely Nagy Károly tulajdonnevéből ered.

Konyha. — Ószl. **kuchinja*: lengy. *kuchnia*, or. *kuchnja* stb. = ófn. *chuhhina*.

Korona. — Ószl. *koruna*, *kruna*, nem közvetlen a latinból ered: ófn. *corōna*, óész. *krúna*, *króna*.

Könyv? — Ószl. **künega* (lengy. *knęga*), *küniga* könyv = óész. *kennng*. A *küniga* alak homályos.

Kuka, gamó, kajmó' Tsz. — Ószl. **kuka*: bolg. szerb *kuka* horog, ószl. *kukonosü*, görbeorrú. Ógerm. **hōka*-ból: kaln. *hōk*, angosz. *hōc*, holl. *hoek*.

Kupez: újszlov. *kupec*. — Vö. ószl. *kupü*, *kuplja*, *kupiti*, venni = germ. **kaupa-*, **kaupja-*, **kaupjan* (gót *kaupōn*).

Murok. — Ószl. **mruky*, sárga répa: szlov. *mrkva*, szerb *mrkva*, cseh *mrkev*, or. *morkovj* = ófn. *moraha*, *morha* régibb alakjával [újfn. *mohr-rübe*, *möhre*, vö. *morchel*].

Oltár. — Ószl. *olütari* = ófn. *altári*.

Palaczk. — Ószl. **plosky*, *ploskva* = germ. **flaskō*, ófn. *flasca*.

Pap. — Ószl. *popü*, egy germán nyelvjárásból: óaln. **papo* (*pfaffe*), mely a lat. gör. *pappas* szóra megy vissza.

Pele. — Ószl. *pluchu* (*myoxus glis*) **plichü*, *pilchü* helyett (kisor. *pelch*, cseh *plch*) = ófn. *pilih*. A *p* bizonyítja, hogy e szót a szlávok a fölnémetből vették át: vö. újfn. *bilch*, melyből germ. **bilk* alak tehető fel.

Péncz. — Ószl. *pēncgü*, *pēnczi* = germ. *penninga-*: óész. *penningr*, ófn. *pfenning*.

Pohár. — Ószl. **pecharĭ* (*pecharĭnikü*), szlov. *pechar*, szerb *pechar* = ófn. **pechāri* [*<*klat. *bicarium*].

Retek. — Ószl. *rüdüký* és *redüký*: szlov. *retkev*, *retkva* stb. = ógerm. fem. **redikō*, ellenben ófn. masc. *retih* (lat. *radix*).

Ruta. — Ószl. *ruta*: lengy. szorb. or. szerb, szlov. *ruta*, és **rutý*: lengy. *rutewka*, szerb *rutvica* = ófn. *rāta* és ógerm. *rūtō*.

Szekerény (de ez talán inkább közvetetlen a németből jött hozzánk, vagy az olasz *scrigno*-ból *<*klat. *scrinium*). — Ószl. *skrina*, *skrinija* arca = ófn. *scrĭni*.

Szombat. — Ószl. *sabota* = germ. **sambat*- (ófn. *sambaztac*). [Itt azonban a szláv alaknak nem kell okvetetlen a németből erednie, hanem jöhetett keleti forrásból is. Erre nézve ide tesszük Kluge legújabb kiadásából a minket is érdeklő *Samstag* cikket: Aus kirchenlat. *sabbati dies*, woraus frz. *samedi*, ital. *sabbato*, prov. *dissapte*, ir. *sapaít* stammt, kann ahd. *sambaztac* nicht abgeleitet sein, weil dadurch die hd. Nasalierung nicht erklärt wird und weil ein kirchenlat. Wort keine Verschiebung von *t* zu *z* haben dürfte. Da dem ahd. *sambaz* das aslov. *sabota*, magy. *szombat*, rumän. *sămbătă* zunächst stehen, dürfte östlicher Ursprung anzunehmen sein; dafür spricht auch die Entlehnung von baier. *pfinz-tac* «Donnerstag» aus gr. *πέμπτη* [vö. *péntek*]. Obwohl ein gr. **σάμ-βατον* neben *σάββατον* bisher nicht gefunden, wird seine Existenz doch unzweifelhaft durch pers. *šamba*; auch die entsprechenden arab. äthiop. abessin. Worte zeigen inneres *mb*. Offenbar ist ein etwa im 5. Jahrh. bestehendes orientalisches *sambato* durch das Griech. (mit dem Arianismus, s. *Kirche*, *Pfaffe*) zu den Ober-

deutschen und Slaven gekommen; doch fällt auf, dass Uifila *sabbatô dags* ohne Nasalirung sagt (vgl. got. *aikklesjô* gegen westgerm. *kirika* aus *κῆρικόν*). — Az Indg. Forsch. legujabb, 4. kötetében az *Anzeiger* 98. lapján, egy Gröber folyóiratában megjelent francia szövejtő cikk ismertetésében olvassuk: *Samedi*. Über die verschiedenen Benennungen des Sonnabends. Behandelt *mb* in ahd. *sambaztac*, vgl. jüd. nachbibl. *Sambation, Sabbation, Sabbath*-fluss. Auch vulgärgriech. ist der Übergang $\beta\beta$ zu $\mu\beta$ öfters belegt. — Most az $\mu\beta$ -hangú alakot régi görög és latin népnyelvi formának bizonyítja Meyer G., ki az Indg. Forsch. 4. kötetében állítja össze a *szombat* név történetét. S legújabban Schulze V. is bőven tárgyalja a *szombatot* a Kuhn-féle Zeitschr. 33: 366.]

Vitéz. — Ószl. *vitezi*, **vitegju*, = óesz. *vikingir*.

Szolga. Ide iktatjuk u. a. folyóiratból (15:479) Zubaty József véleményét a *szolga* szónak kelta eredetéről: «Slav. *sluga* «Diener» hält Miklosich für einen Angehörigen der ursprachlichen Wurzel *kleu-* «hören» indem er lat. *cliens, cliens* in Vergleich bringt. Mir will es scheinen, dass schon der Begriff «*Diener*» selbst einen fremden Ursprung des Wortes wahrscheinlich macht. Es gehört vielleicht zu ir. *sluagh* m. «an army, multitude, host legion, people» (welsh *llu*): da das Wort allgemein Slavisch ist, dürfte in demselben die uralte Entlehnung eines Keltischen Wortes vorliegen, welches etwa «(bewaffnetes) Gefolge» bedeutet haben mag.»

SIMONYI ZSIGMOND.

Valaki. A *vala-ki, vala-mi* szók magyarázatához (l. 24: 368. l.) fontos adatok még: votják *olo-kin* *valaki, olo-mar* *valami, olo-kitin* valahol, *olo-kočä* valamilyen stb. s ezek mellett *olo, oloj* (Sar.), *ulaj* (Mal.) talán; *olo—olo* talán-talán, vagy vagy, akár-akár (pl. *oloj duno, oloj duntäm* akár drága, akár olcsó). Tekintve hogy a votjában az «esse» ige alakjai: *vil-* (inf. *vilni*, part. perf. *viläm* stb.), *van* («van; lévő»), *val* («vala»), nem valószínű, hogy az *olo, oloj* hozzájuk tartozzék, mi egyszersmind arra is világot vet, hogy a magy. *vala-ki* és *val-, vol-* ige csak esetleges hangzásbeli összehatalálkozások. Ellenben etimologiai kapcsolatban állhatnak a votj. *olo* és egyéb rokonnyelvi párjai a magy. *vagy* kötőszóval, melyet Simonyi (Magy. Kötőszók 120. l.) a *val-* «esse» ige származékának magyaráz. A tatár *ällä* «talán, vagy talán», Budagov szerint *älä* elszigetelten áll a törökségben; valószínűleg a népnyelvi orosz *ali, äli* (= или) «vagy, vagy talán» átvétele.

MUNKÁCSI BERNÁT.